

moramo upotrebiti predikat u množini, a rečenica zbog toga postaje nezgrapna, još uvijek nam ostaje jedna mogućnost da spasimo i njen oblik i sadržaj: prilog količine možemo zamijeniti zamjenicom ili pridjevom. To ćemo, naravno, moći da učinimo samo onda, ako se značenje priloga poklapa sa značenjem zamjenice, odnosno pridjeva.

Prevodilac bi — prema svemu, što smo o sročnosti kazali u ovom članku — najbolje učinio, da je svoju rečenicu napisao u ovom obliku:

Meni ne pomaže nikakva historijska statistika: *koliki su znameniti ljudi bili loši učenici i nesretni ljubavnici.*

VOKATIV LIČNIH IMENA I PREZIMENA

Milan Šipka

Oblik vokativa ličnih imena i prezimena nije jednak u govoru različitih pisaca. Naročito se često miješaju oblici vokativa ličnih imena ženskog roda i ličnih imena i prezimena stranog porijekla.

Naše školske gramatike uzgredno i vrlo malo pišu o ovom pitanju. Zato u štampi i postoje neujednačeni oblici. Trebalo bi izvesti neka pravila za tvorbu vokativa ovakvih imenica, to više, što u dobru štokavskom govoru pravilnosti ima.

Rekoh, da se najviše miješa — bolje reći: griješi — u upotrebi vokativa ženskih ličnih imena. (Ovdje se ubrajaju i muška imena sa ženskim završecima.)

Postoje tri nastavka za vokativ ovih imenica:

1. -o (Stâno, Brâno, Gôgo, Pâjo: nom. Stâna, Brâna, Gôga, Pâja);
2. -a, t. j. kao u nominativu (Stânka, Brânka, Gôrdana, Ôstoja);
3. -e (Anice, Rûžice, Jôvice: nom. Anica, Rûžica, Jôvica).

Pitanje je, koje imenice treba da imaju nastavak -o, kod kojih je vokativ jednak nominativu, a kojima u ovom padežu treba dodati -e.

Prema »Gramatici hrvatskoga ili srpskog jezika« (pisci: Brabec, Hraste, Živković) nastavak -o imaju, osim drugih »i imenice od dragosti od ličnih (i općih) imenica: Mîlo, Mâto, Pêro, Mâro, Dôro, Rûžo...«; nastavak -a, t. j. kao nominativ »neskraćena lična imenica (koja se bar kao takva osjećaju): Ânka, Drâginja, Mârija, Lûka, Jêlka, Mîlka, Ilija, Siniša, Vlâdeta...«; nastavak -e dobivaju »imenice (od tri sloga i više) na -ica: Anice, Mîrice, Rûžice... Muška imena na -ica imaju vokativ jednak nominativu: Grujica, Novica, Radojica..., ali se upotrebljava i vokativ na -e: Jurice, Jovice, Tomice...« (Citirano prema izdanju 1952. god., str. 56.)

U navedenim primjerima oblik vokativa pravilno je određen, i toga bi se trebalo držati u svim sličnim slučajevima. Ipak ima nekih imena, koja se ne vladaju po navedenim pravilima. To su najčešće imena od dragosti muškog roda sa ženskim završetkom (-a).

Míka (u Bosni Míko) je ime od dragosti od Mikajlo ili Mihajlo. Prema navedenom pravilu vokativ ove imenice, koja je hipokoristik, treba da glasi: Míko. Takav oblik postoji i ispravan je. Ali pored Míka (i Míko) u nekim štokavskim govorima (u Bosanskoj Krajini, na primjer) postoji i oblik Míka (sa brzim akcentom). Ta imenica ima vokativ jednak nominativu (Míka, a ne Míko). To potvrđuje i Petar Kočić. U pripovijeci »Mrguda« ova strasna djevojka kaže: »Evo ti duše! Míka, vjeruješ li mi sad?!«

Isto je i sa hipokoristikom Míća (od Milan), vok. Míćo, ali Míća, vok. Míća.

U Bosni se akcenatska razlika tih dvaju imena strogo čuva. Čuo sam u jednom selu pod Kozarom, kako seljanka govori: »Míćo, sine, zovni Míću! Vrijeme je ručku.« Dječak je otišao pedesetak koraka od kuće i viknuo: »O, Míća, 'ajde odmah kući, požuri!«

Saznao sam kasnije, da je Míćo sin one seljanke, a Míća susjed, koji je orao na njenoj njivi. Obojici je pravo ime Milan.

Ima više takvih slučajeva. Tríša je hipokoristik od imena Trivun ili Trifun. Vokativ je Tríša. Rjeđi je oblik Tríša, vok. Tríšo.

Postoje dva akcenatski različita oblika imena Sava: Sáva (i Sávo) i Sǎva. Govori se Sáva Nemanjić, ali Sǎva Kovačević. Vokativ prvog oblika je Sǎvo, a drugog Sǎva. U jednoj pjesmi iz NOB stoji:

»Ao, Sǎva, oj heroju,
U svakom si bio boju!«

Od imena Jösip hipokoristici su Józo, vok. Jôzo, i Jöza, vok. Jöza.

Isto se vladaju i neka imena ženskog roda. Pored Ānka, vok. Ānka, postoji Āna, vok. Āno, i Āna, vok. Āna. Pored Zôrka (vokativ isto Zôrka) postoji Zóra, vok. Zôro, i Zôra, vok. Zôra.

Za sve oblike imam potvrde u govoru naroda Bosanske Krajine.

Znači, mjerilo za određivanje nastavka za vokativ nije uvijek to, da li je neko ime hipokoristik ili je neskrraćeno. Ovdje je mjerilo naglasak. Da takvi oblici zavise od akcenta, govori i činjenica, da u upotrebi vokativa ličnih imena najčešće griješe ljudi, koji nemaju osjećaja za pravilan štokavski govor. To su mahom pisci kajkavci po rođenju (Šenoa, na pr.). I u govoru Zagrepčana mnogo se u tome griješi.

U krajevima, gdje se pravilno naglašava, ima dosljednosti u određivanju nastavka za vokativ ženskih vlastitih imena, pa bi se moglo izvesti i pravilo:

1. Nastavak *-o* dobivaju, osim drugih, i:

a) hipokoristici od ličnih imena ženskog i muškog roda, koji se završavaju na *-a*, a u nominativu imaju uzlazni akcenat (Góga, Dána);

b) prava imena, koja su postala od hipokoristika, a imaju također u nominativu uzlazni akcenat (Rúžo, Đúro).

U vokativu takve imenice uvijek imaju silazni akcenat: Gôgo, Dâno, Rûžo, Đûro.

2. Nastavak *-a*, t. j. kao u nominativu, imaju, osim drugih, i:

a) sva neskrraćena imena ženskog i muškog roda (osim onih na *-ica*): Āna, Jèlena, Cârka, Sádeta, Īlija, Stânoja;

b) hipokoristici ženskog i muškog roda na *-a*, koji nemaju u nominativu uzlazni akcenat na prvom slogu: Mîka, Mîća, Triša, Jôza, Zôra, Đôka, Jôka i sl.

(Ovi hipokoristici postoje negdje i kao prava imena. U Bosanskoj Krajinu često je ime Mîća. Slavonski pisac Ivakić, koji je dao mnogo dragocjenih podataka o Kozarčevu životu i radu, zove se Jôza.)

c) neka muška imena na *-ica* (Nòvica, Grùjica).

Prema tome nepravilni su oblici vokativa Brânko mj. Brânka (žensko!), Hermíno mj. Hermína (kao što Šenoa piše u romanu »Branka«), Āno mj. Āna, Stòjanko mj. Stòjanka i sl.

U filmu »Hanka« govore: Hânko! Prema takvom vokativu nominativ bi bio Hánka (kao Ráda: vok. Râdo). Nigdje nisam čuo takav naglasak. I u samom filmu govore Hânka (u nominativu), kao Ânka. Ako je tako, onda je pravilan oblik za vokativ Hânka, a ne Hânko!

Poseban nastavak za vokativ (*-e*) imaju imenice na *-ica*. O tome je već bilo govora. Svi se primjeri te vrste slažu s pravilom iz »Gramatike« Brabec-Hraste-Živkovića. Odstupanja od pravila bilo je, kao što sam pokazao, samo kod ličnih imena, koja u vokativu imaju nastavak *-o* ili *-a*. U tim slučajevima odredio sam nastavak prema akcentu, jer se tu u dobrim štokavskim govorima, na koje sam se oslanjao, pokazuje zakonit odnos između oblika i naglasaka. Ovim gramatičko pravilo nije nimalo izmijenjeno, nego samo dopunjeno i precizirano.

U »Gramatici« Brabec-Hraste-Živkovićevoj ne govori se ništa o vokativu prezimena, koja imaju oblik imenica ženskog roda. Ta su prezimena dobrim dijelom postala od općih imenica, koje su prvo bile nadimci (Kukavica, Surutka, Misirača, Zobenica, Vončina, Beara, Šipka).

Mislim, da bi vokativ takvih prezimena trebao da bude jednak nominativu, kako se u dobrim štokavskim govorima i ustalilo. Nezgodno bi bilo osloviti nekoga, tko se zove, recimo, Ivan Kukavica: »Ivane Kukavico!«

Isuviše se ističe pravo značenje riječi. Zato treba govoriti i pisati: Druže Kukavica, vi ste pokazali vanrednu snalažljivost... Kolega Vončina, hoćete li mi pozajmiti ovu knjigu?...

U nekim starim novinama pročitao sam krupan naslov na sportskoj stranici: »Bravo, Beara!« Znači vokativ jednak nominativu (Beara, a ne Bearo!) Takav oblik vokativa treba uzimati kod svih prezimena, koja imaju oblik imenica ženskog roda.

Pravilo o određivanju oblika vokativa imenica muškog roda u gramatici je jasno određeno (v. Brabec-Hraste-Živković: »Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika«, izd. 1952., str. 44.).

Ipak se i tu mnogo griješi, osobito u neštokavskim krajevima. Najčešće se izjednačuje vokativ sa nominativom, gdje se ne smije izjednačivati. (Milan mj. Milane i sl.) Vrlo često se miješaju oblici vokativa nekih muških imena arapskog i turskog porijekla. Vokativ imena Sadik neki pišu i govore Sadiče, neki opet Sadik (jednako nominativu), a u čaršiji sam čuo kako viču: »Sadiku« i »Sadike!« O tome gramatičari nisu ništa kazali. I tu bi se trebalo odlučiti za jedan oblik. Istina u ovom slučaju nije tako lako kao kod imena ženskoga roda, jer ni u štokavskim govorima nema dosljednosti. Ispitao sam stotinu učenika gimnazije u Bosanskom Novom, kako bi zvali prijatelja, koji se zove Sadik. Rezultat pokazuje veliku neujednačenost: 34 ima oblik Sadik (jednako nominativu), 55 Sadiku (!), 10 Sadiče, a jedan Sadike! Zanimljivo je, da kod drugih sličnih imena rezultat nije isti. Tako, na primjer, većina bi prijatelja, koji se zove Malik, zvala Malik (jednako nom.), a ne Maliku, kao što je kod imena Sadik. Kod imena na *-h* vokativ je u 89 odsto odgovora na *-u* (*Abdulahu*), a kod Alah gotovo 100% *Alahu*.

Možda bi u nekom drugom bosanskom mjestu omjer u korist ovog ili onog oblika bio drukčiji, ne znam. Ali činjenica je, da postoji kolebanje i da bi trebalo, poslije dubljeg ispitivanja, odrediti samo jedan oblik za književni jezik.

Ja mislim, da bi trebalo uzeti oblik Sadik, Malik, Refik (dakle jednak nominativu), a ne Sadiče, Maliče, Refiče, kao u naših narodnih imena: Vuče, Vidače, Radače. Evo zašto:

1. To su imena stranog porijekla. Ona imaju naš naglasak i u kosim padežima dobivaju naše nastavke. Ali glasovne promjene, mislim, ne bismo smjeli dopustiti. Ta imena imaju svoje značenje na arapskom. Ako bismo izmijenili neki od suglasnika, značenje bi se izgubilo.

2. Većina ne upotrebljava palatalizovani oblik (v. anketu!). Sudim i po dobrom poznavanju govora bosanskih muslimana.

3. Pravopisna je komisija odlučila, da se u vlastitim imenima arapskog, odnosno turskog porijekla, kao što su Edhem, Subhija, Midhat i sl.

glasovne promjene ne vrše (V. Ljudevit Jonke: Glavni zaključci Pravopisne komisije, »Jezik« 3, 1956./57., str. 67.).

Prema tome vokativ jednak nominativu trebalo bi da imaju sva imena arapskog porijekla, kojih se osnova svršava na *-k* (Sadik, Refik, Malik itd.).

Muslimanska imena na *-h* treba da imaju vokativ s nastavkom *-u* (Abdulahu, Alahu), jer tako golema većina govori.

Ostala imena, kod kojih ne može doći do glasovnih promjena, vladaju se kao i naša (Osmane, Hašime, Rifete).

U našoj prijevodnoj literaturi ima mnogo neujednačenosti u oblicima vokativa nekih stranih imena na *k*, *g*, *h* i *c*. Pored vokativa Džek neki pišu *Džeče*, pored Dik *Diče*. Isto: Rodrig i *Rodriže*, Sedrik i *Sedriče*.

I ta imena imaju naš naglasak i našu promjenu, ali bi ipak trebalo načiniti neke iznimke. Mislim, da vokativ tih imena, osobito kraćih, treba da bude jednak nominativu i da se izbjegavaju glasovne promjene. Treba pisati i govoriti Džek, a ne Džeče, Džon, a ne Džone i t. d.

Strana imena na *-c* imaju bez iznimke vokativ jednak nominativu (Franc, Ignac).

I kod određivanja oblika vokativa naših i stranih prezimena ima dosta kolebanja. Mislim, da bi oblik vokativa jednak nominativu trebala da imaju:

1. Naša prezimena, nastala od općih imenica muškog roda (kao što je i kod ženskog roda: Kukavica, na pr.). To su: Putnik, Sremac, Tepavac, Ronac, Torbak, Čolak, Kobac i sl.

Direktor Radio-Beograda zove se Mirko Tepavac. Kad bismo od njega tražili izjavu, ne bismo mu se obratili sa »druže Tepavče«, nego »druže Tepavac«.

Dakle vokativ Tepavac, a ne Tepavče! Isto: Putnik, a ne Putniče. Kad se radi o općoj imenici u pravom značenju, onda se promjena vrši (kobac, vok. kopče, ali druže Kobac!).

2. Kajkavska i slovenska prezimena na *-k* (Vimpolšek, Poljak, Lovrak).

Čitao sam jedan intervju s Matom Lovrakom. Tamo ga oslovljavaju »druže Lovrače«. Mislim, da je to pogrešno.

3. Strana prezimena na: *k*, *g*, *h* i *c* (Bek, Grig, Mah, Šolc).

U ostalim slučajevima nastavci za strana prezimena isti su kao kod naših narodnih imena (Najmane i sl.).

Iznimaka od gramatičkih pravila ima dakle dosta i treba ih uvažiti.

Bit će mi drago, ako o tome kažu koju riječ oni, koji izvode pravila.

JOŠ JEDNOM O *SUJETLU*

Alija Nametak

Možda i nije jedna riječ toliko značajna, da se o njoj naširoko piše, makar bila i *svjetlo*, ali kad se već započelo, dobro bi bilo i izvesti na čistac njeno pravilno pisanje i izgovaranje.

U 5. broju pretrpčšlog godišta »Jezika« osvrnuo se Asim Peco na pitanje, koje sam postavio u 3. broju istoga godišta, kako da se piše riječ *svjetlo*: da li *svijetlo*, kako je po Boranićevu Pravopisu, ili *svjetlo*, kako pišu Belić i Vuković u svojim Pravopisima. On piše, da je oblik *svijetlo* živ u narodu na dosta široku području, koje je on ispitivao. Nemam razloga da mu ne vjerujem, samo ja tu riječ (*svijetlo*) nisam nikad čuo od neškolovanih ljudi, nego samo *svjetlo*.

A što pisac na 157. strani navodi, da sam i ja u knjizi novela »Dobri Bošnjani« (strana 52.) pisao imenicu *svijetlo*, a ne *svjetlo*, zaboravlja, da su i prije postojali lektori u izdavačkim poduzećima, koji su, doduše u mnogo manjoj mjeri nego se to sada radi, dotjerivali piščev jezik i pravopis.

Neka mi se oprostí ova digresija. Nedavno mi je jedan lektor ispravio po mom mišljenju pravilno napisanu riječ *at* (kako pišu i Boranić i Belić) u *hat*, kako ja ne bih nikad napisao, a još manje izgovorio. Tako bi zaboravljeni pjesnik Riza-beg Kapetanović Ljubušak (1868—1931) govorio onima, koji ne znaju, gdje dolazi u turcizmima *h*, a gdje ga ne smije biti: »Asan-haga Harnaut uja'a hata u an i donese carski verman« (mjesto: Hasan-aga Arnaut ujaha ata u han i donese carski ferman).

Ne jamčim, da nisam i ja napisao riječ *svijetlo* u tom obliku, ali, ako i jesam, svakako sam je napisao mimo svoj osjećaj za živi narodni jezik, a prema pravopisnoj disciplini.

Pa i svi pisci, koje Peco navodi, stvarali su za radnim stolom (među njima više od polovice rođenih čakavaca i kajkavaca), a od citiranih je samo Bogišić anketirao u narodu pravne običaje kod Crnogoraca i mogao je oblik *svijetlo* za imenicu *svjetlo* čuti u narodu. Svi su oni u školi naučili tu riječ i naučili su je pisati, naravno, kakva je bila po pravopisu hrvatskog jezika.

Ja bih mogao isto tako citirati druge pisce, hrvatske i srpske, štokavce, koji su pisali ovu imenicu samo kao *svjetlo*. Ali zadovoljit ću se samo s jednim piscem, koji nije bio literarna veličina, ali je značajan upravo po dobru jeziku. To je Edhem Mulabdić. On je bio i pedagoški pisac praktičar, pa je u IV. godištu »Školskog vjesnika«, stručnog lista Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, iz godine 1897., objavio na stranama 180.—183. članak »Gramatička gimnastika«, u kojem navodi primjere, kako valja s djecom